Дејан В. Поповић
Ваљево
dejan.popovic0@gmail.com

СПОР СИМКЕ ДИКИЋ ПРОТИВ ДРЖАВЕ СХС (због накнаде штете причињене ратом 1917-1918. године)

Апстракт: Спор за надокнадом ратне штете који је водила Симка Дикић, трговац, пред судовима у Лајковцу и Ваљеву обимом је био мали, али историографски користан. Тужитељка тражи остваривање права на ратну штету, али је током процеса установљено да је дотична била сарадник окупатора. То је значило да се истој одбија право на ратну надокнаду. Симкина одбрана од те оптужбе тема је овог рада. У раду пратимо и рад судова и судску праксу тог доба.

Кључне речи: Симка Дикић, трговинска радња у Ваљеву, покретање тужбе за ратну штету, сарадња са окупатором, нове тужбе, питање пребивалишта адресанта

Бројни разлози узроковали су кашњење у решавању питања ратне одштете становништву Краљевине СХС након Првог светског рата. Међу њима су бројни мировни уговори победничких сила који су се одуговлачили, као и врло тешке политичке, финансијске и уопште економске прилике у земљи. Уредба о накнади штете проузроковане Првим светским ратом донета је тек 21. јуна 1920. године, а рад Првостепених судова за ратну штету у земљи отпочео је са радом 1. априла 1921. године. Оштећено становништво ваљевског среза је масовно подносило пријаве ратне штете, које су варирале од најситнијих до врло великих износа.[1] Највећу одштету од државних органа су тражили тр-

[1] У документима Међуопштинског историјског архива (МИАВ-а) нашли смо огроман број молби и пријава за надокнадом ратне штете становништву ваљевског среза које је непријатељ опљачкао у доба окупације. Велики број власника и њихових молби у вези занатских радњи, кафана, трговачких производа, приватних објеката, стоке, занатских справа и машина, покућства и инвентара нашао се потхрањен у документима Првостепених судова широм среза - нап. аут.

говци и занатлије ваљевског краја. Трговци су тражили највећу одштету од свих поднетих молби и она је процентуално износила близу 62%. Међутим, било је и случајева преувеличавања ратне одштете. Ипак, многи су доживели велико разочарење приликом признавања исте. Свему треба додати да је врло тешко економско стање у земљи искористила држава која је своје интересе стављала испред интереса оштећених појединаца. Држава је многе преварила приликом доношења решења о ратној оштети доношењем Закона о боновима ратне одштете 1924. године.[2]

Симка Дикић, трговац из Лајковца, покренула је процес за накнаду ратне штете пред II Првостепеним судом среза тамнавског јуна 1921. године. Она је држала радњу мешовите робе са седиштем у улици Кнеза Милоша у Ваљеву, која је у току 1917-1918. године опљачкана од стране аустроугарских трупа. Укупна сума на коју се Симка позивала износила је 27.500 динара.[3] Радња је протоколисана од окупационих власти у Ваљеву 1. августа 1916. године, са почетним капиталом од 5.000 круна, док је обртни капитал предузећа био 12.000.[4] Радња је радила за време окупације и Симка је плаћала на годишњем нивоу порезу од 800 круна све до 1. маја 1917. године, када је интернирана. Роба у радњи вредности 15.000 круна је пропала. Из заробљеништва Симка се вратила новембра 1918. године, али радња није обновљена, јер сопственица није имала средстава.

У међувремену, Симка је поднела три пријаве за надокнаду ратне штете. Прва се односила на уништен инвентар кафане код железничке станице у Лајковцу. Њен сведок био је Миливој По-

[2] Више о овој теми вид. М. Исић, *Материјално страдање ваљевског становништва у Првом светском рату*, МИАВ, Ваљево, 1996, стр. 5-21

[3] Симка Мих. Дикић из Лајковца, трговац, рођена је 1886. године, у време вођења спора била је настањена у Београду, са станом у Расинској улици број 7. Од мужа Михаила се раставила након рата, а у Београду је живела са кућном помоћницом. У Ваљеву је поседовала кућу и радњу мешовите робе, а у Лајковцу кафану. У пријавној листи коју је Симка поднела срезу тамнавском непријатељ је из радње однео предмете од порцелана и керамике, нешто одевних предмета и разних прехрамбених производа. Из куће у Ваљеву је однешен намештај и покућство, а из кафане у Лајковцу инвентар – нап. аут

[4] Није нам познато кад је ова радња мешовите робе отворена, јер нисмо нашли документ о оснивању – нап. аут

повић који је тврдио да је непријатељ Симки отео једну облигацију од 10.000 динара, нешто златног накита и већу суму готовог новца. Дана 18. септембра 1921. године II Првостепени суд за надокнаду ратне штете среза тамнавског у Лајковцу под ред. бр. предмета 323, а на основу захтева бр. 46 је пресудом одбио захтев Молиоца за тражењем ратне одштете са образложењем да је у време окупације била у непријатељској служби.[5] Суд је имао у обзиру процес који је вођен две године раније против аустријског детектива Алберта Гајгера, где се у списима појављивало име Симке Дикић. Наиме, пред иследним судијом за град Ваљево Гајгер је октобра 1919. године изјавио да је интернирао Симку Дикић јер се самовласно издавала за детектива и од сељака ваљевског краја измамљивала намирнице и новац.[6] Државни заступник Вој. Лукић је на рочишту изјавио „не признајем право потражње у основи јер сам убеђен по личним сазнањима да је за време окупације служила непријатеља и била детектив, те према томе на основу чл. 2 Уредбе о изменама и допунама Закона о надокнади штете губи право на потраживање надокнаде. Пошто је била у непријатељској служби није ни могла бити оштећена, користећи се њиховом заштитом, а свој материјални положај је побољшала, него што је био пре рата 1914. године". На основу исказа сведока, а на основу чл. 2, 36 и 45 судске Уредбе Симки је предато решење Суда дана 20. септембра 1921. године.[7]

Оштећена је предала нову тужбу. Том приликом Симка је за свог заступника одредила адвоката Младена Танасијевића, који је истакао да је поднета молба за ратну штету валидно и уредно предата Суду који није адекватно протумачио тачке 7, 11 и 51 Уредбе Закона о накнади штете. Колегијум истих судија је у Трговинском суду за ратну штету среза тамнавског дана 28.

[5] Суд је био у колегијуму – председник Суда Танасије Јелић, судије Живорад Димитријевић и Велисав Петровић, деловођа - писар Свет. Поповић – нап. аут

[6] Више о овој теми вид. Д. В. Поповић, *Аустријски детектив Алберт Гајгер и његова активност у ваљевском крају у време Првог светског рата*, Гласник бр. 55, МИАВ, Ваљево, 2021, стр. 39-67

[7] Од сведока пред Судом сведочио је и њен бивши муж Михаило; Симка је касније, пред органима Вишег Суда за ратну штету у Ваљеву тврдила да све што је Михаило рекао није истина и да су они одавно у завади – нап. аут

септембра 1921. године, а на основу предмета бр. 413 донео пресуду да је тужба „недоказана и неумесна јер је тужитељка била у служби непријатеља те да се одбије од тражења накнаде ратне штете“.

Дана 25. октобра исте године Симка се жалила ваљевском Вишем суду за ратну штету на ранију пресуду II Првостепеног суда среза тамнавског којим је одбијена. У образложењу жалбе Симка је побијала изјаве сведока да је била у непријатељској служби, сматрајући их за гнусну клевету, без икаквог основа, тврдећи да је то најобичнија измишљотина и неистина. У прилог својој тврдњи навела је податак да је у доба окупације интернирана и у прогонству је провела више од годину и по дана, а то свакако, “непријатељ није чинио према лицима која су му била одана и која су његовом режиму служила”. Наводи да би у том случају њена кривица према народу и држави била веома озбиљна и већег значаја, те да свакако одмах после рата не би могла избећи судску осуду. Истиче да никада раније није осуђивана нити јој је суђено за овако тешко кривично дело којим су је оптуживали сведоци у Лајковцу. По Симкином мишљењу, Тамнавски суд је своју одлуку донео на основу просте сумње, а сумња ни претпоставка не могу да буду основ једне судске одлуке. Она наводи на већи број примера оних који су у Ваљеву сарађивали са окупатором, а ипак им је признато право на ратну одштету. Стога моли Суд да њену молбу узме у разматрање и на правди донесе своју одлуку.[8]

Виши суд у Ваљеву је заказао већи број рочишта позвавши сведоке обе парничне стране. У више наврата је коригована вредност ратне одштете, а у парници дошло је до изузећа појединих судија.[9] На рочиштима се појављивао Симкин адвокат Танасијевић, док је тужитељка врло ретко долазила у Ваљево. Суд је дана 12. маја 1922. године наложио тужитељки да се закуне да јој је радња упропашћена за суму од 11.500 динара. Симка је преко заступника навела да је поменута сума сувише мала за ма-

[8] Жалба Вишем суду у Ваљеву је заведена под редним бр. предмета 9335 и 9491. Судија је био Д.З. Протић, а писар Д. Ристановић - нап. аут

[9] Вредност ратне одштете се више пута мењала на штету молиоца - најпре је утврђена на 19.079 динара, потом на 14.801 динар, те коначно 11.500 динара - нап. аут

теријалну штету коју је претрпела и најавила нову жалбу.[10] Виши суд, под руководством судија Мих. А. Струњалића и Д. Ристановића, је дана 31. децембра 1922. године размотрио претходна акта и пресуду II Првостепеног суда за ратну штету у Лајковцу од 21. и 28. септембра 1921. године и донео решење да одлука тамнавског суда није заснована на ваљаним доказима, већ на уверењу једног поротника и сведока сумњиве прошлости. Стога је ваљевски Виши суд на основу чл. 56 Уредбе о накнади ратне штете и чл. 51 Правилника за извршење штете донео решење да се Симки исплати 2.500 динара за штету у Лајковцу и 9.000 динара за штету у радњи у Ваљеву, уз услов да се Симка закуне где је пред мобилизацију 1914. године имала сву означену имовину у пријавној листи и да докаже да јој је иста због ратних дејстава уништена. Ако то не би учинила у законској форми, имала се одбити од целокупне досуђене накнаде.[11]

Заступнику Танасијевићу није дозвољено да потпише акт пресуде дана 30. априла 1923, јер по закону тужиоц (Симка Дикић) је била у обавези да својеручно потпише сва законска акта. Стога је ваљевски Виши суд, а по акту бр. 10170 на дан 2. маја 1923. године, тражио од Управе града Београда да се дотично лице пронађе и приложена пресуда преда адресанту, а рецепис акта врати.[12] Управа града Београда, централно пријавно одељење, у своја два дописа известила је Виши суд у Ваљеву да дотична особа нема место пребивалишта, нити је икад пријавила боравак надлежним београдским властима.[13] Управа града Београда је јуна и јула месеца 1923. године у свом допису замолила Суд општине београдске, статистичко одељење, да пронађе ад-

[10] Судија који је потписао овај акт био је Д. Ристановић, а деловођа је био Ман. Бошковић - нап. аут

[11] Поротници у овом процесу били су Спасоје Милојевић, Мих. Стевановић и Нићифор Васић. Акт судске пресуде је предат у три примерка - један у архиву Суда, други тужитељки, а трећи државном заступнику Жарку Кл. Тадићу на потпис. Акт који су оверили судски писар - деловођа Б. Н. Јанковић и равнатељ Раф. Милановић заведен је под бр. Nº 10170 - нап. аут

[12] Молба Управи града Београда је потписана од судије М.В. Стевановића - нап. аут

[13] Дописи Пријавног одељења Управе града Београда заведени су под ред. бр. 4625 и 4658 од 7. и 11. маја 1923. године - нап. аут

ресанта.[14] У току следећих месеци поновљен је захтев Вишег суда у неколико наврата. Међутим, Управа града Београда, кварт дорћолски, извештавао је ваљевски суд да се Симка Дикић не налази у реону овог кварта, као и да нема боравишну пријаву.[15] Дана 31. октобра 1925. године, Управа града Београда је известила Виши суд у Ваљеву да се именована Симка Дикић не може наћи у атару града Београда, те да се сва акта стављају у архив. Недељу дана касније, 7. новембра 1925. године, сва акта Вишег суда за ратну штету у Ваљеву по овом предмету су заведена и депонована у судску архиву.[16]

Шта се дешавало у време решавања овог процеса са Симком Дикић, на основу доступних извора није нам познато.

Резиме

Спор за надокнадом ратне штете у Првом светском рату који је водила Симка Дикић, трговац из Ваљева, вођен је пред више судских власти у ваљевском округу. Првостепени суд за надокнаду ратне штете у Лајковцу одбио ју је, са образложењем да је за време рата била сарадник окупатора. Симка се потом жалила ваљевском Вишем суду за ратну штету, тражећи правду и надокнаду ратне штете. После дужег већања Првостепени Суд у Ваљеву је у својој одлуци решио да се тужитељки исплати умањена сума ратне штете ако судски докаже да јој је сва имовина због ратних дејстава уништена. Међутим, због немогућности да се пресуда Суда достави именованој поменуто решење је стављено у судску архиву.

[14] Суд општине београдске је могао само да констатује да именовано лице не пребива ни у дорћолском, нити у другим квартовима београдским. У извештају београдске Општине стоји да се именована више пута тражила у картотеци лица, али да није пронађена, јер није ни било пријаве - нап. аут

[15] Ови захтеви упућени су јула, септембра, октобра месеца 1923. године. У заглављу судског акта стајали су потписи полицијског наредника Радм. Обрадовића, шефа дорћолског кварта М.С. Грбића и писара Г. Коена - нап. аут

[16] Међуопштински историјски архив Ваљево, Фонд: А.2.118. Окружни суд, 1925. година, неинвентарисана грађа, зав. под бр. 3252. У потпису документа стајали су потписи судије Драг. З. Протића и заступника Државе СХС Жарка Вл. Тадића, писара ваљевског Првостепеног суда. Када и на коју нову адресу се Симка иселила из стана у Расинској 7 ни њен правни заступник, ни органи београдске општине нису били упознати - нап. аут

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Архивски извори

– Међуопштински историјски архив Ваљево, Фонд: А.2.1.118. Окружни суд Ваљево (ОС), 1925. година

Литература

– Исић Момчило, *Материјално страдање ваљевског становништва у Првом светском рату*, МИАВ, Ваљево, 1996, 5-21
– Поповић В Дејан, *Аустријски детектив Алберт Гајгер и његова активност у ваљевском крају у време Првог светског рата*, Гласник бр. 55, МИАВ, Ваљево, 2021, стр. 39-67